

La llengua de Fraga

Hem llegit a la premsa que el passat dia 3 de setembre tingué lloc per primera vegada a la ciutat de Fraga un acte públic sobre la llengua i la història d'aquella població. La conversa anà a càrrec de dos llicenciats fragatins, cosa que donava autoritat i prestigi a la reunió.

El fet que siguem fills d'una comarca fronterera amb les terres que començaren a ser aragoneses sota el regnat de Jaume II (només per voluntat reial i en contra del parer del Parlament català, que representava aleshores tot el poble), ha fet néixer en nosaltres un fort interès, en primer lloc perquè la decisió reial en aquell temps fou injusta i contrària als interessos del major nombre dels pobles afectats i, després, perquè no podem oblidar la vida i la psicologia d'aquells que foren germans nostres durant probablement més de dos mil anys.

Ens sembla, aquest assumpte, una mica pintoresc, sobretot si n'escoltem comentaris enfocant-lo des del temps present i mirant enrera, és a dir, partint d'avui cap al pretèrit. Tot fóra més senzill si hom adoptés una perspectiva normal i lògica, és a dir, si hom es preguntés senzillament per què Fraga, i també algunes altres dotzenes de nuclis urbans, continuen parlant encara la mateixa llengua dels lleidatans. No és pas pel fet de pertànyer administrativament a Aragó que aquests habitants s'expressen igual que els fills de les Garrigues, el Segrià i l'Urgell, ni és allí on han après aquesta llengua. Millor seria afirmar que allí l'han desapresa, en part o en un bon tros.

Fins l'any 1300, a les Corts de Saragossa, tota la Llitera formava part de Catalunya. Això és del domini general i no ho cal discutir. Com tampoc no es pot posar en dubte que, juntament amb els lleidatans, havien vist tots assentar-se diverses civilitzacions a les seves terres i sempre renaiïen rejuvenits i reemprenien la marxa amb uns destins homogenis.

D'ençà que l'antiga ciutat d'Illirta fou fundada pels ibers dalt del privilegiat turó on avui veiem encara la Suda i la Seu Vella amb el seu bell campanar (això és documentat des de l'any cinc-cents a JC i res no impedeix de creure que fos encara anterior), fins als inicis del segle XIV, ens dóna un llarg període de dos mil anys durant els quals aquella Illirta ibera, que els romans transformaren en Ilerda i els musulmans en Llerda (mot pla), per acabar amb la Lleida dels nostres comtes-reis, fou sempre la capital d'un poble nombrós i fort, que irradiava la seva llum directora, tant en l'aspecte polític com cultural, econòmic i religiós, en direcció als dos plans que s'estenen equidistants cap al davant i al darrere, a llevant com a ponent, mirant a l'Urgell i a la Llitera, com els seus dos braços poderosos. I més encara, perquè els ibers ilergetes s'estenien també cap al nord i al sud, des dels Pirineus fins a l'Ebre. La ciutat d'Osca pertanyia també als ilergetes, tal com ens explica Estrabó en la seva Geografia.

Cal tenir en compte que, mentre durà la dominació romana, en els set-cents anys que els lla-

tins exerciren llur poder damunt les amples terres dels antics ilergetes, la ciutat de Lleida continuà influïnt poderosament el seu entorn en totes direccions, i els seus cinc rius: les dues Nogueres, el Cinca, el Segre i l'Ebre (al qual havien donat antigament llur nom) no deixaren de ser les venes per on corria la sang vitalitzadora del geni dels ibers ilergetes. Ells foren els nostres pares, de Lleida i de Fraga. Existia una unitat política i una consciència nacional en la mesura que ho permetia aquella època i que trobem registrades en les pàgines del grec Polibi i del paduà Titus Livi, gairebé els únics testimonis dels inicis de la nostra història.

També es conservà aquesta unitat durant l'ocupació sarraïna, perquè el vali de Lleida posseïa una demarcació que comprenia els plans d'Urgell i la franja actual catalano-aragonesa, i els veié disminuir amb la Reconquesta fins a perdre'ls del tot. Però una altra força poderosa havia ja pres vida aleshores per a mantenir-los units, com uns gegants que partiren de la vall de la Seu d'Urgell amb la idea clara i decidida de reconquerir les valls del Segre, apoderar-se de la capital de Lleida i de la Llitera, fins arribar de nou a l'Ebre. Eren els comtes d'Urgell, els hereus dels antics ilergetes, dels quals havien adoptat el nom i la visió política i militar. Però malgrat haver començat l'obra de redreçament amb energia i fortuna no pogueren acabar-la perquè els ho impedí la Casa de Barcelona.

Aleshores es produí una girada dels fets militars de gran transcendència històrica. S'imposà una nova visió, però no per això la ciutat de Lleida deixà de ser el far resplendent que il·luminava, com sempre havia fet, l'Urgell i la Llitera, terres que sempre han estat regides i orientades des del turó que els romans anomenaren Mont Públicus. Els comtes d'Urgell, sense poder entrar a Lleida per a fer-ne la seva capital, hi entraren (pel portal de Sant Antoni) pel compte de Ramon Berenguer IV. Però abans ja havien conquerit Barbastre (Ermengol III, mitjan segle onzè) i Saragossa (Ermengol VI, any 1118) aquesta darrera ciutat pel compte d'Alfons el Bataller, i s'havien convertit en els fundadors de la ciutat castellana de Valladolid. Ramon Berenguer IV, doncs, aturà els passos fins aleshores victoriosos dels comtes d'Urgell i els clavà a Balaguer.

El dia 24 d'octubre de 1149 es reconquerí Lleida i el mateix dia caigueren Fraga i Mequinensa. No hem d'estranyar que totes aquestes viles parlessin la mateixa llengua. Però cal recordar d'altres fets importants. El primer comte-rei de Catalunya-Aragó, Alfons el Cast (1162-1196), malgrat que havia tingut durant la seva infantesa una forta influència castellana, fixà ben concretament en el riu Cinca els límits de Catalunya. I aquesta decisió, immediatament després de la Reconquesta, no obeïa a res més sinó al fet que totes aquelles terres parlaven la mateixa llengua, la de Lleida, i formaven naturalment una unitat lingüística, al mateix temps que

econòmica, geogràfica i religiosa. El segon comte-rei Pere I el Catòlic (1196-1213) assenyalà també el riu Cinca com a límit d'Aragó, i el seu fill Jaume I el Conqueridor ha deixat, per la seva banda, nombrosos documents (de 1214, 1218, 1225, etc) en els quals trobem sempre els mateixos límits, o encara més amples, fins al riu Cinca. I fou també Jaume I qui declarà a Barcelona el gener de 1244 que la ciutat de Lleida i tot el territori que hi ha entre el Cinca i el Segre és de Catalunya.

Quina és la llengua de Fraga? La resposta és senzilla, sense fer jocs de mans. La llengua de Fraga ha estat sempre la mateixa que es parlava a Lleida, perquè d'allí rebia la llum, la força i la cultura. I si a Lleida es parlava el català, no cal pas discutir com s'expressaven els habitants de la capital del Baix Cinca. Demés, la història ens demostra que un poble no acostuma a canviar de llengua cada quinze dies.

Un altre fet podriem adduir en el cas de Fraga. Quan Jaume II imposà els furs d'Aragó a tots els pobles que segregà de Catalunya, i s'excedí de tan sorprenent manera que allargà el dit fins a la clamor d'Almacelles, no hi comprengué la ciutat de Fraga, i aquesta continuà essent catalana. No fou fins després, quan ja era rei el seu nét, el fill de Balaguer Pere III el Cerimoniós, que Aragó s'annexà la població de Fraga, i tampoc aquest monarca no volgué escoltar la protesta del Parlament català i accedí a perdre la vila. Preguntar-se quina llengua parlava la vila de Fraga ho considerem infantil, com també dubtar que la llengua del segle XIV no sigui la mateixa d'avui.

Si la ciutat de Lleida, gran cruïlla de camins, centre vital de poderosa irradiació en totes direccions, ho ha perdut encara l'antiga influència que exercia al seu voltant, igual a un far que llança la seva llum fecunda damunt les terres veïnes, i si admetem que avui la gran Lleida, amb el mateix vigor dels temps passats, tant quan era Itirra, com Ilerda, Lerida o Lleida, continua exercint l'atracció de veritable capital del seu natural reialme, comprendrem fàcilment que els seus pobles no hagin pogut perdre encara llur naturalesa ni llur personalitat. Potser alguns n'han perdut una part, però encara els en resta.

Quina és la llengua de Fraga? Nosaltres, els qui hem nascut també en el veïnatge de Lleida, a l'ombra del campanar de la Seu Vella, en un indret equidistant de l'Urgell, qué podem respondre si hem vist durant tota la vida venir els habitants de Fraga cada dia a Lleida a estudiar, a fer les compres, a fer-se visitar per algun especialista i, en fi, hem parlat sempre amb ells de tots els problemes, hi hem establert llaços familiars i hi hem conversat amistosament amb la nostra comuna llengua amb tota la naturalitat del món?

La llengua de Fraga ha estat sempre la mateixa que ha tingut Lleida, i avui continua essent-ho encara.

J B Xuriguera